

ความไว้วางใจทางการเมืองและความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง
ในช่วงปี พ.ศ. 2525 - 2526

ความเติบโตของ พคท. ภายหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 จากการได้รับนักศึกษา และปัญญาชนในเมืองจำนวนมาก ซึ่งหลักหมื่นภัยทางการเมือง มาเข้าร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ ทั้งในรูปของการเป็นสมาชิกขององค์กรแนวร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งของพรรคก็ตาม ได้กลับกลายเป็นจุดที่บ่อนทำลายพรรคฯ ในเวลาต่อมา

การได้เข้ามาสัมผัสกับ พคท. ด้วยตัวเอง ได้ทำให้นักศึกษา ปัญญาชนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมขบวนการ ฯ ประสบความผิดหวังอย่างรุนแรง กับแนวทางการปฏิบัติของคนรุ่นเก่าของ พคท. ประเด็นสำคัญที่เป็นเหตุให้นักศึกษาและปัญญาชนส่วนใหญ่ข้องใจอย่างมากก็คือ การเดินตามแนวทางพรรคคอมมิวนิสต์จนมากเกินไป และบางส่วนมีความเห็นว่า พคท. ถูกครอบงำจาก พคจ. จนไม่เป็นตัวของตัวเอง¹

รอยร้าวของความขัดแย้งได้เริ่มขยายตัวใหญ่ขึ้นทีละน้อยภายในพรรค ในขณะที่รัฐบาล ประกาศใช้นโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ที่ 66/2523 โดยการผลักดันของนายทหารบางกลุ่ม ได้มีส่วนให้เกิดการเข้ามอบตัวต่อทางรัฐบาล ของกองกำลังติดอาวุธ นิสิต นักศึกษาปัญญาชน และแนวร่วมหน่วยต่าง ๆ ของ พคท. จนกองทัพมีความมั่นใจอย่างมากถึงกับประกาศในที่ประชุมประเมินผลการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ในรอบ 6 เดือน เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2525 ณ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าว่า "ในปัจจุบัน พคท. ได้แพ้สงครามไปแล้วและสิ้นสุดการนำ ซึ่งเท่ากับสิ้นสุดอิทธิพล สิ้นสุดศรัทธาต่อประชาชน"²

¹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ, จากป่าสู่เมือง : การศึกษาการเปลี่ยนแปลงในอุดมการณ์ของนักศึกษาไทยจากปี 2519 (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2529), หน้า 148-151.

² "สยามใหม่สำรวจ" สยามใหม่ 1 (พฤษภาคม 2525) : 49-50.

การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านอันเป็นผลกระทบจากสถานการณ์ของ พท. และนโยบายของรัฐบาล

ในปลายปี พ.ศ. 2523 ก่อนหน้าที่ พท. จะยุติการเคลื่อนไหวและหมดสิ้นอิทธิพล ในหมู่บ้านแห่งนี้เพียงเล็กน้อย ได้เกิดปรากฏการณ์เกี่ยวกับหมู่บ้านแห่งนี้ ที่น่าสนใจ 2 ประการ คือ

1. โครงการพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ ได้ถูกจัดสรรให้ดำเนินการในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ในช่วงระยะเวลาอันสั้น
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหมู่บ้านแห่งนี้ ได้เข้ามาเยี่ยมเยียน ใต้ถามทุกข์สุข และนำบริการด้านต่าง ๆ มาสู่ชาวบ้านบ่อยครั้งกว่าแต่ก่อนมาก

ปรากฏการณ์ทั้งสองประการ ซึ่งถือเป็นผลผลิตของระบบการเมือง (outputs of the political system) มีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงระดับของความไว้วางใจ และความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของชนชั้นนำในหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่วไปอย่างมาก ดังจะได้พิจารณาในรายละเอียดที่ละประเด็น ดังนี้

1. โครงการพัฒนาท้องถิ่นกับความไว้วางใจและความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง

การพัฒนาชนบทได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อเรียกร้องการสนับสนุน และหาความชอบธรรมจากประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะเวลา และสถานการณ์ที่อำนาจรัฐถูกท้าทายจากแหล่งอำนาจอื่น มาตั้งแต่สมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติ การพัฒนาชนบทในอดีตจึงมีจุดมุ่งหมายทางการเมืองเป็นสำคัญ โดยมุ่งหวังที่จะอาศัยกลวิธี การพัฒนาชนบทเป็นเครื่องมือต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ มากกว่าที่จะมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2507 รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลถนอม กิตติขจร ก็ได้ตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทขึ้น เพื่อทำหน้าที่เร่งรัดพัฒนาพื้นที่ที่ล่อแหลมต่อการแทรกซึมของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ดังปรากฏถึงวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งหน่วยงานดังกล่าว ตอนหนึ่งว่า

"... การเร่งรัดพัฒนาชนบทในท้องที่ห่างไกลที่มีการแทรกซึมของฝ่ายตรงข้าม มิใช่เป็นงานพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมตามปกติ ซึ่งรัฐบาลมีโครงการดำเนินการอยู่แล้วเป็นลำดับมา แต่เป็นงานพัฒนาที่จะต้องเร่งรัดและทุ่มเทให้ผลงานได้ไปถึงตัวและถึงจิตใจประชาชนไทยเร็วที่สุด และต้องให้ได้ผลอย่างจริงจังที่สุด ทั้งนี้เพราะเราต้องเผชิญกับสภาพการณ์และเหตุการณ์ที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติไทย งานนี้เป็นงานที่หน่วยราชการทุกหน่วยที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันปฏิบัติ และประสานงานกันเพื่อให้เป็นผลสำเร็จลุล่วงไปได้ทันต่อเหตุการณ์... ความเดือดร้อนแค้นเคืองของพี่น้องชาวไทยที่ถูกทอดทิ้ง ย่อมทำให้เป็นการล่อแหลมต่อการที่ผู้ก่อการร้ายจะเข้ามาข่มขู่ ปล่อยมือให้เกิดความกระทบกระเทือนทางจิตใจ และชาติโมทรที่มีต่อรัฐบาลของประเทศของตนเอง... งานนี้มีมิใช่เป็นการพัฒนาชนบทแต่ประการเดียว แต่ยังเป็นการรักษาความมั่นคงและเอกราชของชาติไทยด้วย..."³

และจากคำปราศรัยของพลเอกประภาส จารุเสถียร (ยศในขณะนั้น) รองนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และประธานกรรมการกลางเร่งรัดพัฒนาชนบท ซึ่งได้กล่าวว่า

"...โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบทเป็นโครงการร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลมิตรประเทศ เป็นโครงการพิเศษที่ทดสอบความสามารถในการปกครองตนเองของประชาชน เป็นโครงการพิเศษ เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นอยู่ของราษฎรและเป็นโครงการพิเศษเพื่อต่อต้านการแทรกซึมบ่อนทำลาย..."⁴

การพัฒนาในฐานะที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ ในทัศนะของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปราบปรามคอมมิวนิสต์ หมายความว่า การดำเนินการทุกอย่างของรัฐบาล เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของชาวชนบทให้ดีขึ้น และทำให้เขาเหล่านั้นเชื่อโดยสนิทใจว่า ความเปลี่ยนแปลงอันอำนวยการประโชชน์แก่พวกเขา นั้น รัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการโดยแท้

³ สำนักนายกรัฐมนตรี, สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท งานเร่งรัดพัฒนาชนบท 2509-2513 (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ม.ป.พ.).

⁴ เรื่องเดียวกัน.

จริง ทั้งนี้หมายถึงว่า นอกจากจะใช้โครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) และโครงการอื่น ๆ เพื่อสนับสนุนการปราบปรามการก่อการร้ายแล้ว จะต้องดำเนินการทางด้านการศึกษาสาธารณสุข การกสิกรรม การสร้างถนนหนทาง และการปรนนิบัติบำรุงข้าวสารตลอดจนบริการด้านอื่น ๆ ของรัฐบาลให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และถูกกับกาละเทศอันควรด้วย⁵

แม้ในช่วงเวลาหลังจากปี พ.ศ. 2525 ซึ่งฝ่ายคอมมิวนิสต์ยุติการปฏิบัติการโดยใช้กำลัง และหมดอิทธิพลในพื้นที่หมู่บ้านต่าง ๆ ของประเทศแล้วก็ตาม รัฐบาลก็ยังตระหนักว่าการลดลงของบทบาทและอิทธิพลของ พคท. ดังกล่าว ยังมีได้แสดงว่า พคท. พ่ายแพ้อย่างหมดทางสู้⁶ ดังนั้นการพัฒนาเพื่อความมั่นคงจึงยังคงดำเนินการต่อไปโดยมุ่งเน้นในพื้นที่ห่างไกล และถูกทอดทิ้งตลอดช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา โครงการพัฒนาดังกล่าวถือเป็นโครงการที่รองรับ คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 ซึ่งระบุว่า "...ในการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์จะต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นโดยรวดเร็ว หลีกเลี่ยงการปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในสภาพยืดเยื้อยาวนาน อันเป็นความประสงค์ของฝ่ายตรงข้าม การจะเอาชนะดังกล่าวได้โดยรวดเร็ว จะต้องกลับเป็นฝ่ายรุกทางการเมือง ซึ่งได้แก่การปฏิบัติทั้งสิ้นที่ส่งผลให้ประชาชนเห็นว่าแผ่นดินนี้เป็นของตน ที่จะต้องปกป้องรักษา ประชาชนมีส่วนเป็นเจ้าของปกครองและได้ผลประโยชน์ ... ให้ถือความต้องการของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองความต้องการนั้น"⁷ ในทางปฏิบัติ กระทรวงมหาดไทยในฐานะคู่กำกับ ดูแล การปฏิบัตินโยบายของ กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ ในส่วนภูมิภาคได้กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลตามคำสั่งสำนักนายก

⁵ สายหยุด เกิดผล, พลเอก, ทหารพุด (กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2521), หน้า 114.

⁶ พิศาล มูลศาสตร์สาทร, การเอาชนะศึก ผกค. ตามแนวความคิดในการจัดตั้งและใช้ประโยชน์มวลชนในเชิงปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2524), หน้า 79.

⁷ คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 66/2523 ลงวันที่ 23 เมษายน 2523.

รัฐมนตรีดังกล่าว ให้จังหวัด อำเภอ ทัวประเทศถือปฏิบัติ โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อขจัดความ
คับแค้นทางจิตใจและความยากไร้ทางวัตถุเป็นประการสำคัญ

แม้ว่าการพัฒนาชนบทจะได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับการแทรกซึมของ
ฝ่ายคอมมิวนิสต์ ดังได้กล่าวมาแล้วก็ตาม แต่ผลของการพัฒนาที่แท้จริงก็ยังไม่กระจายไป
เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในชนบทห่างไกลอย่างแท้จริง จากสถิติและข้อมูลของสำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่าแม้เศรษฐกิจโดยส่วนรวมของชาติ
ในช่วงระยะเวลา 20 ปี จะขยายตัวขึ้นกว่า 14 เท่าตัว กล่าวคือ เพิ่มจากฐานเศรษฐกิจ
ที่มีมูลค่าประมาณ 60,000 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2504 ขึ้นมาเป็น 817,000 ล้านบาท
ในปี พ.ศ. 2524 และรายได้เฉลี่ยต่อบุคคล (per capita income) เพิ่มขึ้น 8 เท่า
ตัว ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน คือเพิ่มจาก 2,200 บาทในปี พ.ศ. 2504 ขึ้นมาเป็น
17,200 บาทต่อคนในปี พ.ศ. 2524 ก็ตาม แต่กลับปรากฏว่าการกระจายความเจริญทาง
เศรษฐกิจและสังคม ระหว่างเมืองกับชนบทยังขาดความเหมาะสม กล่าวคือ ช่องว่าง
ระหว่างประชาชนในเมืองกับในชนบทยังอยู่ห่างกันมาก ประชาชนในชนบทมีความยากจน
ด้อยการศึกษา สุขภาพพลานามัยไม่สมบูรณ์⁸

นอกจากนี้ยังพบอีกว่า พื้นที่ชนบทห่างไกลที่สมควรได้รับการพัฒนาตามนโยบาย
ของรัฐบาลในหลายพื้นที่ ได้ถูกปล่อยปะละเลย อยู่เป็นจำนวนไม่น้อยในช่วงปลายของแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ทั้งนี้สาเหตุที่น่าจะเป็นได้ดังนี้ คือ

1. ในช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-4 ซึ่งมุ่ง
เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยถือเครื่องชี้วัดที่เป็นเชิงปริมาณ เช่น รายได้ประชาชา
ติ รายได้เฉลี่ยต่อบุคคล เป็นต้น ดังนั้น เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบจำนวนมาก จึงพยายามที่จะ
ให้พื้นที่ในความรับผิดชอบของตนได้รับการมองว่าเป็นพื้นที่ที่พัฒนาแล้ว โดยการเน้นการพัฒนา
ไปที่พื้นที่ที่มีแนวโน้มที่จะพัฒนาให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ตัวเลขดัชนีชี้วัดความ

⁸สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) (กรุงเทพฯ
มหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, 2525), หน้า 1.

รุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของพื้นที่รับผิดชอบของตนสูงขึ้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่ชนบทห่างไกล ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและทำตัวเลขที่ใช้เป็นดัชนีชี้ความเติบโตทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นได้ยาก ถูกปล่อยไปตามยถากรรม

2. ในช่วงเวลาที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์มีอิทธิพล หรือมีปฏิบัติการแทรกซึม ก่อการร้ายในพื้นที่หมู่บ้านในชนบท เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการบางส่วนมีความรู้สึกเกรงกลัวภัยอันอาจเกิดจากการชุมนุมโจมตีด้วยกำลังอาวุธ จึงพยายามหลีกเลี่ยงการจัดสรรโครงการพัฒนาลงไปในพื้นที่ประเภทนี้ คงมุ่งเน้นการพัฒนาไปในพื้นที่ที่คอมมิวนิสต์ยังไม่ถึง หรือยังมีอิทธิพลน้อยอยู่ ซึ่งไม่เป็นไปตามนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลในอดีต

จากการพบข้อเท็จจริงว่ายังมีหมู่บ้านในชนบทห่างไกล ถูกทอดทิ้งหลงเหลือจากการพัฒนาในอดีตเป็นจำนวนมาก พื้นที่เหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายในการปลุกระดมของฝ่ายคอมมิวนิสต์เป็นเหตุให้ในช่วงของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้วางแนวทางการพัฒนาชนบทแนวใหม่ขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเหล่านั้นได้ดีขึ้น การตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความยากจนในชนบทและการถูกทอดทิ้งจากการพัฒนาในอดีตนั้นสะท้อนให้เห็นได้จากคำกล่าวของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ พ.ศ. 2524 ว่า "...ชนบทไทยคือหัวใจของชาติ ถ้าชนบทอยู่ไม่ได้ ประเทศชาติก็อยู่ไม่ได้..." ในแนวคิดของการพัฒนาชนบทใหม่นี้ ได้ตระหนักในความจริงพื้นฐานประการหนึ่งว่า ชนบทไทย มีความแตกต่างกันในสภาพพื้นที่ จึงไม่อาจกำหนดตัวแบบการพัฒนาสำเร็จรูปเหมือนกันทุกพื้นที่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีการแยกพื้นที่ชนบทออกเป็น 2 เขต ให้ชัดเจนคือ เขตพื้นที่ชนบททั่วไป ที่พอช่วยตนเองได้และเคยได้รับประโยชน์จากการพัฒนามาแล้ว ให้ใช้วิธีการพัฒนาแบบเดิมต่อไปได้กับเขตพื้นที่ยากจน อันเป็นเขตพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาประเทศอย่างเพียงพอที่จะช่วยเหลือตนเองได้⁹

⁹ ปธาน สุวรรณมงคล, "การจัดองค์การเพื่อการบริหารการพัฒนาชนบทของระบบราชการไทย," (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 87.

การพัฒนาชนบทแนวใหม่มีหลักการสำคัญ 5 ประการดังนี้¹⁰

- ก. ให้ความสำคัญแก่พื้นที่ชนบทที่มีสภาพปัญหาความยากจนอยู่หนาแน่น ตามที่อำเภอและกิ่งอำเภอกำหนดไว้ เป็นรายชื่อหมู่บ้าน
- ข. พัฒนาระบบประชาชนในพื้นที่ยากจนให้พออยู่พอกิน และได้รับบริการเบื้องต้นที่จำเป็นเกี่ยวกับสุขภาพ อนามัยและความเป็นอยู่ทั่วถึง
- ค. ปรับปรุงให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้นตามลำดับ
- ง. แก้ไขปัญหาที่ประชาชนเผชิญอยู่ในท้องถิ่นโดยเน้นวิธีการแบบง่าย ๆ ที่ประชาชนทำได้เองและใช้เงินทุนน้อย

นโยบายพัฒนาชนบทดังกล่าวนี้ ให้มีการกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทไว้ จำนวน 246 อำเภอ และกิ่งอำเภอเป้าหมายขึ้นอีก 40 แห่ง รวมเป็นอำเภอเป้าหมายทั้งสิ้น 286 แห่ง ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการกำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อการพัฒนาชนบทในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รวม 2 ฉบับ

ในส่วนของการพัฒนาเพื่อความมั่นคงโดยตรงนั้น ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 รัฐบาลได้บรรจุโครงการในหมวดพัฒนาเพื่อความมั่นคง ในฐานะเป็นหมวดหนึ่งของโครงการตามนโยบายของรัฐบาลด้วย พื้นที่ที่อยู่ในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงนี้ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้แบ่งไว้ตามสภาพปัญหาความรุนแรง ดังนี้¹¹

¹⁰สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ศูนย์ประสานการพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น, แผนพัฒนาชนบทยากจนประจำปี 2526 (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ประสานงานพัฒนารัฐบาลท้องถิ่น, ม.ป.พ.), หน้า 4.

¹¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, รายงานการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์รอบ 6 เดือนแรก ปี พ.ศ. 2528 (ตุลาคม 2527-มีนาคม 2528), หน้า 147.

1. พื้นที่ยุทธพัฒนา หมายถึง พื้นที่ที่มีความรุนแรง ซึ่งจำเป็นต้องผนึกกำลังระหว่างพลเรือน ตำรวจ ทหาร เข้าดำเนินการร่วมกัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม ประสานกับแผนยุทธการ โดยใช้โครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเป็นเครื่องมือดำเนินการ
2. พื้นที่ป้องกันหมายถึง พื้นที่ที่มีปัญหาไม่รุนแรงนัก หรือพื้นที่ที่มีแนวโน้มว่าจะมีปัญหา ก็จะดำเนินการโดยใช้โครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ดำเนินการ
3. พื้นที่ชายแดน โดยใช้โครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน (ปชด.) เข้าดำเนินการ

การเร่งรัดพัฒนาหมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างของการศึกษา

หมู่บ้านที่เป็นตัวอย่างของการศึกษา ได้รับการจัดประเภทให้เป็นทั้ง "หมู่บ้านยากจน" ซึ่งต้องได้รับการพัฒนาโดยรีบด่วน ตามแนวทางการพัฒนาชนบทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 และเป็นพื้นที่ "ยุทธพัฒนา" ตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ซึ่งได้รับการดูแลการพัฒนาโดยโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกด้วย

ด้วยเหตุที่หมู่บ้านแห่งนี้ถูกจัดเป็นพื้นที่เป้าหมายพิเศษในการพัฒนา ด้วยวัตถุประสงค์และมีหน่วยงานรับผิดชอบที่ต่างกันเช่นนี้ ทำให้หลังจากปี พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา โครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ได้หลั่งไหลเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้เป็นจำนวนมาก โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ ได้รับการจัดสรรงบประมาณทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทโดยตรง เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมการปกครอง กรมส่งเสริมการเกษตรฯ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ เช่น กรป. กลาง สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นต้น ในช่วงแรกของการดำเนินการ คือประมาณปี พ.ศ. 2524-2525 โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำและผู้ประสานงาน นำโครงการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้าน โดยวิธีการชี้แนะให้ที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเป็นผู้เสนอแนะหรือเสนอความต้องการให้ผู้ประสานงานของโครงการฯ ได้รับทราบ เพื่อพิจารณาประสานงานของงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ในช่วงหลังจากกลางปี พ.ศ. 2525 มีหน่วยงานบางหน่วยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อความมั่นคง ได้ส่งเจ้าหน้าที่ของตน เข้ามาติดต่อประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อหาความต้องการของชาวบ้านโดยตรง เช่น กรป.กลาง ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนั้นหน่วยงานปกติอื่น ๆ ซึ่งร่วมเป็นคณะทำงานของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง "ห้วยบางทราย" ก็ได้เข้ามาประสานงานกับคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เพื่อนำการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านในลักษณะเดียวกัน

จากการที่หมู่บ้านแห่งนี้ถูกจัดเป็นพื้นที่พิเศษในการพัฒนาคือเป็นทั้งพื้นที่ยากจน พื้นที่ทุพพัฒนา และเป็นพื้นที่ที่อยู่ในความดูแลของโครงการพัฒนาตามพระราชดำริมีส่วนสำคัญที่ทำให้หมู่บ้านแห่งนี้ได้รับงบประมาณจำนวนมาก (เมื่อเทียบกับหมู่บ้านอื่นๆ ของกิ่งอำเภอแห่งนี้) ในรูปของโครงการพัฒนาเพื่อยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ดังปรากฏรายละเอียดในตารางแสดงโครงการที่ได้รับจัดสรรงบประมาณในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 ดังนี้

ลำดับที่	โครงการ-กิจกรรม	ปีดำเนินการ-และงบประมาณที่ได้รับ (บาท)			
		2523	2524	2525	2526
1	ถนนลูกรัง เชื่อมกับหมู่บ้านใกล้เคียงและกิ่งอำเภอ	330,000			
2	ค่ายน้ำล้นประจำหมู่บ้าน			500,000	
3	ประปาน้ำซับ		200,000		
4	วัดประจำหมู่บ้าน			900,000	
5	ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก			600,000	
6	เตาแก๊ส				2,500
7	โถงน้ำฝน 2,000 ลิตร				2,400

(มีต่อ)

ลำดับที่	โครงการ-กิจกรรม	ปีดำเนินการ-และงบประมาณที่ได้รับ (บาท)			
		2523	2524	2525	2526
8	โครงการแจกข้าวบริโภคน (โครงการข้าวแลกแรงงาน)				10,000
9	โครงการแจกพันธุ์พืช (เช่น สลัดประด มะพร้าว มะม่วง)			10,000	
10	โครงการให้ขอมืมควาย เหล็ก			300,000	
11	โครงการให้ขอมืมรถใช้ใน การเกษตร			500,000	
12	โครงการให้ขอมืมเครื่องสูบน้ำ			20,000	
13	โครงการธนาคารโคกระบือ			10,000	
14	แจกผ้าห่มกันหนาว			3,560	
15	โครงการธนาคารปุ๋ย			5,000	
16	โทรทัศน์สาธารณะ				7,000
	รวม	330,000	200,000	2,848,560	21,900

จะเห็นได้ว่า โครงการพัฒนาที่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐระดมดำเนินการในพื้นที่หมู่บ้านนี้ในระยะเวลาอันสั้น เพียงช่วงระยะเวลา 4 ปี นั้น มีงบประมาณดำเนินการรวมทั้งสิ้น มากกว่า งบประมาณที่หมู่บ้านนี้เคยได้รับนับตั้งแต่เริ่มตั้งหมู่บ้านรวมกัน

ลักษณะเด่นของการนำโครงการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ ที่น่าสนใจและนำมาวิเคราะห์ก็คือ

ประการแรก โครงการพัฒนาเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่หน่วยงานต่าง ๆ ของระบบฯ เปิดโอกาสสนับสนุนในหมู่บ้าน (แบบที่เป็นทางการ ในรูปของคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน) เป็นผู้เสนอแนะโครงการที่ต้องการในที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน

ประการที่สอง โครงการต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่สามารถสนองตอบความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาในการดำรงชีวิตของชาวบ้านส่วนใหญ่ได้

ประการที่สาม โครงการเหล่านี้ แม้จะมีแหล่งที่มาของงบประมาณดำเนินการจากหน่วยงานที่ทำหน้าที่ด้านการพัฒนาหลายแหล่งก็ตาม แต่ส่วนใหญ่แล้ว ในขั้นตอนการนำโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ เข้าสู่หมู่บ้านในช่วงแรก อยู่ภายใต้การประสานงานของเจ้าหน้าที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นส่วนใหญ่

ปี พ.ศ. 2523 ถือได้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของการพัฒนาหมู่บ้านแห่งนี้ ระยะเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 ซึ่งได้มีการบรรจุโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงเข้าไปในแผนพัฒนาแล้ว ซึ่งในพื้นที่แห่งนี้ ภายใต้อำนาจรับผิดชอบของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง "ห้วยบางทราย" ซึ่งเป็นการรวมเอาการพัฒนาในสาขาต่าง ๆ ครอบคลุมเข้ามาพัฒนาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งซึ่งมีปัญหาการแทรกซึมของฝ่ายคอมมิวนิสต์ โครงการนี้ผู้รับผิดชอบคือแม่ทัพกองทัพภาคที่ 2 สำหรับรายละเอียดของการดำเนินการตามโครงการนั้น ได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการฯ ขึ้น จากหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดที่มีพื้นที่ในความรับผิดชอบของโครงการ มีการประชุมประเมินผลการปฏิบัติงานทุกเดือน ณ พตท. 22 ภูพานน้อย อ.นาแก จ.นครพนม การเสนอของบประมาณโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงสามารถกระทำได้เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณแยกเป็นหมวดต่างหากจากงบประมาณปกติ ในส่วนของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง โครงการต่าง ๆ ที่นำเข้ามาดำเนินการในหมู่บ้านแห่งนี้มีทั้งเป็นโครงการที่คณะกรรมการและผู้บริหารโครงการเห็นว่าสมควรต้องดำเนินการโดยที่ชาวบ้านไม่ต้องร้องขอเช่น "โครงการตัดถนนเพื่อความมั่นคง" ซึ่งจะตัดถนนเข้าไปในหมู่บ้านที่เห็นว่าล่อแหลมต่อการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ ซึ่งมักกระทำก่อนที่จะนำการพัฒนาอื่น ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีโครงการที่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบได้เข้ามาสอบถามความต้องการ

การจากชาวบ้านและพยายามนำบริการมาสู่ชาวบ้าน เช่นการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในหมู่บ้าน

โครงการพัฒนาโครงการแรกที่เข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้คือ โครงการก่อสร้างถนน เพื่อความมั่นคงซึ่งเป็นการตัดถนนลูกรังเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ เมื่อกลางปี พ.ศ.2523 โดยสร้างเชื่อมกับหมู่บ้านข้างเคียงทั้งสองด้าน ในขณะที่ก่อสร้างได้รับการต่อต้านจากฝ่ายคอมมิวนิสต์อย่างหนัก ด้วยการใช้กำลังเข้าข่มขู่โจมตีหน่วยสร้างทางในเดือน กรกฎาคม 2523 ห่างจากทางเข้าหมู่บ้านไม่ถึง 1 กิโลเมตร เป็นเหตุให้เจ้าหน้าที่สร้างทางเสียชีวิต 1 คน รถแทรกเตอร์ และรถบรรทุก ถูกเผารวม 3 คัน¹² นอกจากนั้น หน่วยโฆษณาของพคท. ยังโฆษณาชวนเชื่อโจมตีการสร้างทางสายนี้ว่า เป็นการสร้างทางเพื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลจะได้เข้ามาปราบปรามประชาชนได้สะดวกขึ้น

แม้กระนั้นก็ดี ในความรู้สึกของชาวบ้านทั่วไปในช่วงเวลานั้น มีความรู้สึกพอใจที่มีการตัดถนนสายนี้ โดยให้เหตุผลที่คล้ายคลึงกันว่า เพราะมีความสะดวกสบายในการติดต่อเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกับหมู่บ้านใกล้เคียง และเข้าไปในกิ่งอำเภอได้สะดวกขึ้น หันมาตั้งกล่าวแสดงออกให้เห็นได้จากคำสนทนาบรรยายความรู้สึกขณะนั้นของตนเองว่า

"ตอนนั้นเขาไปได้คิดอย่างที่เห็น (พวกคอมมิวนิสต์) ว่าว่า หลวงเห็ดทางเข้ามาในหมู่บ้านนี้ กะเพื่อว่าสิเห็ดให้การปราบปรามประชาชนได้ง่ายขึ้นแต่เขาคิดว่าถึงสิบมีทางหลวงเห็นกะเข้ามาได้... เขาคิดแต่ว่าทางนี้เห็ดให้เขาขายขึ้นหลาย หลาย เขาสิไปเห็ดนาแลกเข้าแลกน้ำ โภชาก็ได้"¹³

(คำแปล: ตอนนั้นเราไม่ได้คิดอย่างที่เขาวว่า หลวงทำทางเข้ามาในหมู่บ้านนี้ก็เพื่อว่าจะทำให้การปราบปรามประชาชนได้ง่ายขึ้น แต่เราคิดว่าถึงไม่มีทางนี้หลวงก็เข้ามาได้... เราคิดแต่ว่า ทางนี้ทำให้เราสบายขึ้นมาก เราจะไปทำนาแลกข้าวแลกน้ำ โกลแค่ไหนก็ได้)

¹² สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน, 15 ธันวาคม 2526.

¹³ สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน, 15 ธันวาคม 2526.

"ตอนที่เฮารู้ว่าหลวงซีเฮ็ดทางเข้ามาในบ้านเฮานี้ เฮาคีใจหลายอยากได้ อยากให้มีมาเหิงเติบแล้ว ที่นี้เฮาได้ทางแล้วกะสิเฮ็ดให้การหาอยู่หากินของเฮาซาบายขึ้น"¹⁴

(คำแปล: ตอนที่เรารู้ว่า หลวงจะทำถนนเข้ามาในหมู่บ้านเราเนี่ย เราคีใจมากอยากได้ อยากให้มี มานานแล้ว ที่นี้เรามีทางแล้ว ก็จะทำให้การหาอยู่หากิน ของเรา สบายขึ้น)

"เฮารู้ว่าพวกป่าเหิงบ่อยากให้มีทางสายนี้ เหิงย่านนายทางอำเภอกับทหารซีเข้ามาง่าย ตอนนั้นพวกป่าเหิงเข้าโจมตีเรื่องทางนี้หลายอย่างหลายแนว แต่เฮากะอยากได้ ทางสายนี้ขนาดคือกัน"¹⁵

(คำแปล: เรารู้ว่าพวกป่าเขาไม่อยากให้มีทางสายนี้ เขากลัวนายทางอำเภอกับทหารจะเข้ามาง่าย ตอนนั้น พวกป่าเขากลัวโจมตีเรื่องทางนี้หลายอย่าง แต่เราก็คืออยากได้ทางสายนี้มากเหมือนกัน)

"ตอนที่มีการเหารถ พวกเฮาหลายคนย่านทางลี้บแล้ว แต่บุญพวกเฮายังมีที่พวกเฮ็ดทางเหิงเห็ดต่อจนแล้ว..."¹⁶

(คำแปล: ตอนที่มีการเหารถ พวกเราหลายคนกลัวทางจะสร้างไม่เสร็จ แต่บุญของเรายังมีที่พวกทำทาง เขาทำต่อจนเสร็จ...)

ในปีเดียวกันกับการสร้างถนนเข้าหมู่บ้านนั้นเอง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากเดือดร้อน ในสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน โดยได้เริ่มทำการก่อสร้างโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูปขึ้นที่ หมู่บ้านแห่งหนึ่งห่างจากหมู่บ้านที่ศึกษาประมาณ 14 กิโลเมตร โรงงานแห่งนี้สร้างเสร็จในช่วง กลางปี พ.ศ. 2524 และได้เปิดรับซื้อ หน่อไม้ป่า มะเขือเทศ มันสำปะหลัง และงา จากชาวบ้านทั่วไป เพื่อนำไปเป็นวัตถุดิบในการผลิตอาหารบรรจุกระป๋อง นอกจากนั้นยัง

¹⁴ สัมภาษณ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง, 15 ธันวาคม 2526.

¹⁵ สัมภาษณ์ กรรมการหมู่บ้านฝ่ายการคลัง, 16 ธันวาคม 2526.

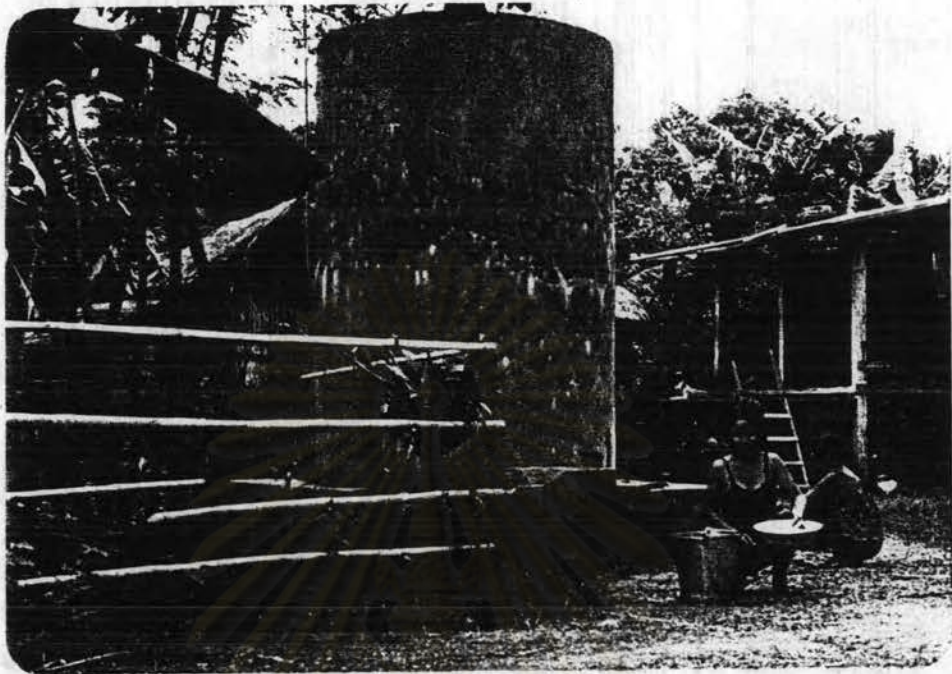
¹⁶ สัมภาษณ์ ผู้เฒ่านาม (นามแฝง), 16 ธันวาคม 2526.

ผลิตอาหารเสริมแจกจ่ายแก่เด็กในหมู่บ้านใกล้เคียงด้วย ในปี พ.ศ.2525 ชาวบ้านแห่งนี้
 ทุกครัวเรือนมีรายได้จากการจำหน่ายหน่อไม้ป่า และพืชผลการเกษตร เช่น สับปะรด
 มะเขือเทศ และงา เป็นต้น ชาวบ้านทั่วไปมีความรู้สึกที่ตนเองได้รับประโยชน์จาก
 โครงการนี้มาก รายได้จากการขายหน่อไม้ป่าและพืชผลการเกษตรให้กับโรงงานแห่งนี้
 โดยเฉลี่ยประมาณครัวเรือนละ 500 บาท/เดือน ซึ่งแม้ว่าเป็นตัวเลขที่ไม่สูงนัก แต่เรา
 ต้องไม่ลืมว่า ในอดีตหมู่บ้านแห่งนี้ ไม่เคยมีรายได้จากการผลิต และจำหน่ายพืชผลอะไร
 เลย เงินจำนวนนี้จึงเป็นเงินที่ค่อนข้างมาก ในความรู้สึกของชาวบ้าน

ชาวบ้านส่วนใหญ่นำเงินที่ได้จากการขายผลผลิตการเกษตรไปซื้อสิ่งของที่ต้อง
 การส่วนใหญ่ได้แก่ เครื่องรับวิทยุ ซึ่งเป็นแหล่งรวมความบันเทิงชนิดเดียวที่เขาพอจะซื้อ
 ได้ในราคาที่ไม่สูงนัก (ราคาประมาณเครื่องละไม่เกิน 400 บาท)

หลังการตัดสินใจเข้าหมู่บ้าน โครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ก็ได้ทยอยกันเข้าสู่
 หมู่บ้านแห่งนี้้อย่างมากมาย จุดเด่นของโครงการเหล่านี้คงได้กล่าวมาครั้งหนึ่งแล้วก็คือ ถูก
 จัดทำขึ้น โดยมีเจ้าหน้าที่ของโครงการพระราชดำริเป็นผู้ประสานงาน โดยที่โครงการ
 พระราชดำริได้จัดส่งเจ้าหน้าที่ของโครงการจำนวน 3 คน มาประจำที่กิ่งอำเภอ เพื่อทำ
 หน้าที่ประสาน

ในการประชุมร่วมกันระหว่างเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง เจ้าหน้าที่ประสานงาน
 ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน
 ที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ขอให้ทางโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ช่วยจัดหาประปา
 น้ำซับ โดยต่อท่อเหล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 4 นิ้ว จากแหล่งน้ำใต้ดินธรรมชาติ ซึ่งชาว
 บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า "น้ำซับ" แล้วสร้างถังพักน้ำ ตามจุดต่าง ๆ
 ของหมู่บ้าน 4 จุด นอกจากนั้น

รูปที่ 4.1 ประป้าน้ำซับ ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านไม่ต้องเดินทางขึ้นไปตักน้ำมาบริโภคจากภูเขา

รูปที่ 4.2 โถง 2,000 ลิตร ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนครมอบให้หมู่บ้านแห่งนี้

ที่ประชุมยังได้พูดถึงถึงเรื่องความลำบากในการประกอบพิธีทางศาสนา เนื่องจากหมู่บ้าน
แห่งนี้ไม่มีวัดประจำหมู่บ้าน¹⁷

หลังจากการประชุมครั้งนั้นไม่นานนัก เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาตามพระราช
ดำริที่เข้าประชุม ก็ได้ติดต่อประสานงานกับทางจังหวัด ขอรับงบประมาณสนับสนุนเป็นผล
สำเร็จ ประพำน้ำซับที่ขึ้นชันชันนำในหมู่บ้านร้องขอก็เกิดเป็นความจริงขึ้น โครงการดังกล่าว
ได้ก่อให้เกิดความพอใจบ้านอย่างกว้างขวาง ชนิดที่ไม่เคยมีมาก่อน¹⁸ เพราะช่วยให้ชาว
บ้านมีความสะดวกสบายกว่าแต่ก่อนอย่างเทียบกันไม่ได้ กล่าวคือ ก่อนที่จะมีโครงการนี้
ชาวบ้านจะต้องเดินทางปีนเขาขึ้นไปตักน้ำมาดื่มมาใช้เป็นระยะทางถึง 4 กิโลเมตร

ต่อมาไม่นานนัก คือในปี พ.ศ. 2525 วัดประจำหมู่บ้านก็ได้ถูกสร้างขึ้น โดย
เงินงบบกลางของรัฐบาลซึ่งขอรับการสนับสนุนในนามของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระ
ราชดำริ เจ้าหน้าที่ของโครงการได้นิมนต์พระมาประจำพรรษาที่วัดนี้ 1 องค์

การทำหน้าที่เป็น "ตัวกลาง" ในการนำโครงการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ ของ
โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น เป็นการทำหน้าที่ที่เหมาะสมในช่วงเวลานั้น
ทั้งนี้เนื่องจาก ในช่วงเวลา ปี พ.ศ. 2524 ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ยังมีความเกลียดชัง
ไม่พอใจ และไม่ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการมีประสบการณ์
ในทางที่ไม่ดีจากการปฏิบัติการปราบปรามคอมมิวนิสต์ด้วยความรุนแรงในอดีต ประกอบกับ
การกระบวนการสังคมนะกิตของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ที่พยายามให้ชาวบ้านเกลียดชังต่อรัฐบาล
และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้น หากเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้าไปในหมู่บ้านแห่งนี้ทันทีทันใด แม้จะ
เป็นช่วงที่ พคท. อ่อนกำลังลง จนเกือบหมดสิ้นอิทธิพลในหมู่บ้านแห่งนี้ก็ตาม อาจเกิดปัญหา
ความไม่ปลอดภัยแก่ผู้เข้าปฏิบัติงานได้ อีกประการหนึ่ง การที่โครงการอันเนื่องมาจากพระ
ราชดำริได้ทำหน้าที่เป็น "หัวหอ" ในการนำการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ เป็นการทำตาม

¹⁷ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาตามพระราชดำริ, 15 ตุลาคม 2526.

¹⁸ สัมภาษณ์ ผู้เฒ่านาม และผู้ใหญ่บ้าน, 12 พฤศจิกายน 2526.

หลักเกณฑ์ของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ว่า การนำโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเข้าสู่พื้นที่ใดนั้น มีหลักเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นพื้นที่ที่ "รัฐบาลเข้าไม่ถึง หรือมองไม่เห็น" และจะเข้าไปเกี่ยวข้องใน 2 กรณีเท่านั้นคือ กรณีแรก ความทุกข์ของราษฎรเกินกำลังของรัฐบาล และกรณีที่สอง คือ รัฐบาลขอพระราชทานคำปรึกษา

แม้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้านแห่งนี้ในช่วงแรก ๆ ส่วนใหญ่ จะเป็นการดำเนินการ โดยโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ของโครงการเหล่านั้นก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนโครงการแต่เพียงระยะแรก ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพราะรัฐบาลได้จัดสรรงบกลางไว้จำนวนหนึ่งสำหรับดำเนินการโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในระยะเริ่มต้นของโครงการเท่านั้น ส่วนในระยะต่อ ๆ มา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องพยายามหางบประมาณมาสนับสนุนโครงการดังกล่าว โดยใช้งบประมาณปกติ

ในการดำเนินการตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้น ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ขึ้นประกอบด้วย นายกรัฐมนตรี เป็นประธาน กรรมการได้แก่ ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, ปลัดกระทรวงมหาดไทย, ปลัดกระทรวงเกษตรฯ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ, เลขาธิการสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ผู้บัญชาการทหารสูงสุด, ผู้บัญชาการทหารบก, ราชเลขาธิการ, ผู้อำนวยการตรวจเงินแผ่นดิน, อธิบดีกรมบัญชีกลาง, อธิบดีแม่ทัพภาคต่างๆ และอธิบดีกรมชลประทาน เป็นที่ปรึกษา¹⁹

คณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ แยกแยะและติดตามผลของการดำเนินการตามพระราชดำริ ซึ่งพิสูจน์แล้วว่า เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจริง และจัดสรรงบประมาณจากงบกลางมาสนับสนุนโครงการดังกล่าว ตามระบบที่กำหนดไว้อย่างเคร่งครัดว่า งบประมาณที่จัดสรรให้ตามโครงการดังกล่าว เป็นเพียงการจัดสรรในระยะเริ่มต้น ซึ่ง

¹⁹ ทองน้อย ทองใหญ่, ม.ร.ว., เทพการอภิปรายเรื่องจากจิตรลดาสู่ประเทศไทย บรรยายที่สมาคมสันติสุข, วันที่ 3 พฤศจิกายน 2526.

มีระยะเวลาไม่เกิน 6 ปี เท่านั้น และต้องพยายามจัดสรรให้โครงการดังกล่าวเข้าสู่ระบบงบประมาณปกติให้เร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้²⁰

เนื่องจากชาวบ้านทั่วไป รับรู้ว่่า เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีความเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ (เช่น ชาวบ้านบางคนเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของโครงการเป็นคนของ "ในหลวง") ซึ่งไม่เคยถูกล่าร้ายโจมตี โดยผู้ปฏิบัติงานของ พคท. ในหมู่บ้าน แม้จะมีการกล่าวถึงพาดพิงในแง่ร้ายอยู่บ้าง ทางสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทยในช่วงก่อนที่สถานีวิทยุกระจายเสียงของ พคท. ดังกล่าว จะถูกปิดในปี พ.ศ. 2522 แต่สถานีวิทยุดังกล่าว ก็มีคนรับฟังเพียงเล็กน้อย เพราะในช่วงปี พ.ศ. 2522 ในหมู่บ้านแห่งนี้ มีเครื่องรับวิทยุเพียง 5 เครื่องเท่านั้น จึงพบว่าชาวบ้านเริ่มมีความนิยมชมชอบเจ้าหน้าที่ของโครงการอย่างเห็นได้ชัด จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่โครงการคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการประสานงานด้านการพัฒนาในหมู่บ้านนี้ว่า "ภายหลังจากที่ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกตามที่ร้องขอแล้ว ชาวบ้านมีปฏิกิริยาอย่างไรบ้าง" ได้รับคำตอบว่า "ชาวบ้านพอใจมากครับ หลังจากโครงการประปาเข้าสู่หมู่บ้าน ผมเข้าไปในหมู่บ้านนี้ได้รับการต้อนรับอย่างดีมาก ยิ่งหลังจากการก่อสร้างวัดประจำหมู่บ้านด้วย รู้สึกว่าเขารักเรามาก จะเข้าจะออกจากหมู่บ้านเขาก็มารับมาส่ง เจ้าหน้าที่ทางฝ่ายอำเภอซึ่งครั้งแรกชาวบ้านไม่ชอบ แต่ตอนหลัง ๆ นี้เข้ามาพร้อมกับผม ชาวบ้านก็เริ่มรู้สึกกับเขาดีขึ้น เจ้าหน้าที่ทางอำเภอก็พยายามเข้ากับชาวบ้าน ไม่ถือเนื้อถือตัวอะไร ส่วนใหญ่ก็มีของมาแจกบ้าง บางที่เป็นยา บางที่เป็นข้าวสาร... ช่วงที่ผมเริ่มเข้าไป พวกในป่าเขายังไม่มอบตัว แต่ไม่มีปฏิกิริยาการรุนแรงอะไรมากร เราเข้าไปไม่เคยพบพวกนั้นสักครั้ง"²¹

ในแง่มุมมองของชาวบ้านที่แสดงความรู้สึกรักใคร่ เจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาตามพระราชดำรินั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า ผู้รับผิดชอบโรงงานอาหารสำเร็จรูป

²⁰ เรื่องเดียวกัน.

²¹ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 15 ตุลาคม 2526.

²² สัมภาษณ์ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง, 15 ธันวาคม 2526.

และผู้ประสานงานโครงการดังกล่าวในหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีความหวังดีต่อประชาชนอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวแสดงความรู้สึกต่อ ผู้ที่รับผิดชอบโครงการพัฒนาตามพระราชดำรินในหมู่บ้าน

"... ท่าน ค็อกเตอร์... (เอ๋ยชื่อ) ใจขนาด เขาอยากได้หยิ่ง เพื่อก็กามาให้... หิ้งนำ หิ้งวัด โททศน์ยังหามาให้เบิ่ง เมื่อเดือนก่อนท่อประปาแตก เพื่อก็กส่งคนมาซ่อมให้"²²

(คำแปล: ท่านดีมาก เราอยากได้อะไรท่านก็หามาให้ หิ้งประปา หิ้งวัด โททศน์ ท่านก็ ยังหามาให้ดู ... เมื่อเดือนก่อนท่อประปาแตก ท่านก็ส่งคนมาซ่อมให้)

"เพื่อก็กอีหลี ปลายปีก่อนกะยังพาพ่อไปเบิ่งงานการเพาะ ก้าไม้(เพาะกล้าไม้) อยู่วิทยาขอนแก่น... นำเพื่อก็กต่อมาให้ คนดีอีหลี... พวกเขาซู่ซู่คนฮักแพงเพื่อกหลาย ตาม ที่ซ่อมเบิ่ง เห็นว่าหัวหน้ากั้งเกรงใจเพื่อกหลาย กะเพื่อกเป็นคนของในหลวงเนาะ"²³

(คำแปล : ท่านดีจริง ๆ ปลายปีก่อนก็ยังพาพ่อไปดูงานเพาะต้นไม้ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น... นำท่านก็ตามมาให้ คนดีจริงๆ ... พวกเราทุกคนรักท่านมาก ตามที่ ดู ๆ สังเกตเห็นว่าหัวหน้ากั้งอำเภอกเกรงใจท่านมาก ก็ท่านเป็นคนของในหลวงนะ)

"ค็อกเตอร์... (เอ๋ยชื่อ) เป็นคนดีมาก หลวงพ่อฮักอีหลี แต่ก่อนบ้านนี้ไม่มีวัด เพิ่งก้าเงินมาสร้างให้ วันก่อนเอายามาถวายหลวงพ่อกอีก เพื่อกสนใจความทุกข์สุขของชาวบ้านอีหลี"²⁴

(คำแปล: ค็อกเตอร์... เป็นคนดีมาก หลวงพ่อรักจริง ๆ แต่ก่อนหมู่บ้านนี้ ไม่มีวัดท่านก็หาเงินมาสร้างให้ วันก่อนเอายามาถวายหลวงพ่อกอีก ท่านสนใจความทุกข์ สุขของชาวบ้านอย่างแท้จริง)

นอกจากนี้ ในขณะที่ผู้วิจัยกำลังเก็บข้อมูลอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้ ผู้รับผิดชอบโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ ได้เดินทางเข้ามาเยี่ยมเยียนราษฎรในหมู่บ้าน ผู้วิจัยสังเกตเห็นชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ให้ความเคารพ ยาเกรง และแสดงความรักใคร่เป็นอย่งยิ่ง พอทราบที่ท่านผู้นี้เข้ามาในหมู่บ้านผู้ที่ไม่ได้ออกไปปลุกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ จะรีบออกมาต้อนรับด้วยอาการแสดงความยินดียิ่งทันที²⁵

²³ สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน, 15 ธันวาคม 2526.

²⁴ สัมภาษณ์ พระภิกษุเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน, 17 ตุลาคม 2526.

²⁵ บันทึกการสังเกตการณ์, 5 พฤศจิกายน 2526.

ในปี พ.ศ. 2525 โครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งถูกระงับในโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง ได้ถูกระดมเข้ามาในพื้นที่หมู่บ้านแห่งนี้อีกระลอกหนึ่ง เช่น โครงการสร้างฝายน้ำล้นท้ายหมู่บ้าน เพื่อเก็บกักน้ำ โดยหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ กรป.กลาง ซึ่งสามารถเก็บกักน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี โครงการส่งเสริมการปลูกสับปะรด มะพร้าว มะม่วง โครงการสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โครงการสาธิตสร้างเตาแก๊สชีวภาพ โครงการแจกตุ่มน้ำฝนขนาด 2,000 ลิตร ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด โครงการให้ขอมืมควายเหล็ก โครงการให้ขอมืมรถใช้ในการเกษตร โครงการให้ขอมืมเครื่องสูบน้ำ นอกจากนี้ยังมีโครงการที่มีลักษณะประชาสัมพันธ์ เช่น โครงการแจกผ้าห่มกันหนาว ซึ่งสำหรับหมู่บ้านแห่งนี้เพียงแห่งเดียวในจังหวัดที่ได้รับแจกผ้าห่มกันหนาวครบทุกคนในหมู่บ้าน โครงการแจกข้าวสารบริโภค

ความรู้สึกของชาวบ้านโดยทั่วไปหลังจากที่ได้รับโครงการต่าง ๆ เหล่านี้ มีความรู้สึกพอใจที่ได้รับความสะดวกสบายขึ้น อย่างไรก็ตาม ในหมู่ชาวบ้านบางคน โดยเฉพาะที่เคยสนิทสนมกับฝาย พทท.ค่อนข้างมากนั้น มีความรู้สึกที่สาเหตุนั้นที่รัฐบาลมาเอาเอาใจหมู่บ้านของตนนั้น เป็นเพราะหมู่บ้านนี้เคยมีคอมมิวนิสต์มาอยู่ ถ้าไม่คอมมิวนิสต์มารัฐบาลคงไม่สนใจหมู่บ้านของเขาอย่างแน่นอน ในขณะที่ผู้วิจัยอยู่ในหมู่บ้าน ได้เคยสนทนากับชาวบ้านชายคนหนึ่งอายุประมาณ 40 ปี ซึ่งทราบว่าเป็นผู้ที่เคยสนิทสนมกับ "สหายเนปจูน" (นามแฝง) หัวหน้าหน่วยปฏิบัติการของ พทท.ในหมู่บ้าน เกี่ยวกับความรู้สึกที่ได้รับโครงการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนมากกว่า

"รัฐบาลย่านเฮฮาเป็นคอมมิวนิสต์ถึงริบเอาโครงการมาให้เอา คั้นมันว่ามีคอมมิวนิสต์มาอยู่หมู่บ้านเฮฮา รัฐบาลชื้อเอามาให้อยู่บื้อ ครู"²⁶ แม้กระนั้นก็ตามเขา ก็ยอมรับว่าโครงการต่าง ๆ ที่รัฐบาลนำเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ ทำให้เขาได้รับความสะดวกสบายขึ้น

²⁶ สัมภาษณ์ ชาวบ้านชายอายุประมาณ 40 ปี, 16 ธันวาคม 2526.

รูปที่ 4.3 ฝายกั้นน้ำของหมู่บ้าน สร้างโดยหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่
สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ทำการเกษตรได้ตลอดปี

รูปที่ 4.4 เตาแก๊สชีวภาพบริเวณศูนย์โภชนาการเด็กพระราชทาน

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สิ่งที่ถือเป็นผลผลิตของระบบการเมืองอีกประการหนึ่ง ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลติดตามมาที่น่าสนใจหลายประการคือ การนำเครื่องรับโทรทัศน์ขนาด 20 นิ้ว สีขาว ดำ ใช้แบตเตอรี่ มาตั้งในหมู่บ้าน ในช่วง พ.ศ. 2526 นั้น เป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้สึกตื่นตัวมาก ทั้งนี้เกือบจะเป็นเรื่องเหลือเชื่อที่ชาวบ้านในหมู่บ้านจะมีโอกาสได้ชมโทรทัศน์ในหมู่บ้านแห่งนี้ เพราะหมู่บ้านแห่งนี้อยู่ห่างไกล และไม่มีไฟฟ้าใช้ โทรทัศน์สาธารณะนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เจ้าหน้าที่โครงการพระราชดำริเป็นผู้จัดหามาให้ เพื่อสนองคำร้องขอจากคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน การได้มาซึ่งสิ่งเหลือเชื่อเช่นนี้ นอกจากจะสร้างความพึงใจแก่ชาวบ้านแล้ว ให้ขณะเดียวกัน ก็ได้สร้างความรู้สึกที่ว่าตนเองสามารถร้องขอให้เจ้าหน้าที่ของระบบทำสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่หมู่บ้านของตนได้ โดยไม่มีขอบเขตจำกัด

สำหรับการมีโทรทัศน์สาธารณะ (ใช้หลังแบตเตอรี่) ในหมู่บ้านนั้น น่าจะมีผลดีต่อระบบ ในแง่ที่ชาวบ้านจะได้รับข่าวสารในแนวทางที่เสริมสร้างความมั่นคงต่อระบบการเมือง เช่น ข่าวเกี่ยวกับความหวังดีของรัฐบาล ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งชาวบ้านให้ความสนใจข่าวสารดังกล่าวมากกว่าการรับฟังวิทยุ เพราะข่าวสารทางโทรทัศน์น่าสนใจกว่า และน่าตื่นตัวกว่า ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้รับฟังข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อระบบการเมืองมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามการโทรทัศน์มิได้มีแต่เพียงข่าวสารที่เป็นประโยชน์ทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังมีรายการบันเทิง โฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย รายการเหล่านี้บางครั้ง แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองซึ่งแตกต่างจากชาวบ้านอย่างมาก ในแง่ความสะดวกสบาย และการโฆษณาสินค้าบางอย่างอาจก่อให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบการบริโภค ซึ่งจะเน้นจุดเริ่มของการขยายตัวเพิ่มขึ้นของความอยากมีอยากได้ อันเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านต้องขวนขวาย หาเงินเพื่อตอบสนองความต้องการที่เพิ่มขึ้นของตนซึ่งหากชาวบ้านไม่สามารถหาเงินได้เพียงพอแล้ว อาจคิดโยนโยไปถึงการไม่สนใจช่วยเหลือของรัฐบาล ทั้งนี้เพราะชาวบ้านหมู่บ้านแห่งนี้ เคยได้รับการกล่อมเกลาทางการเมืองหรือเคยตกอยู่ภายใต้กระบวนการสังคมประคิตทางการเมือง โดยฝ่าย พคท. มาแล้วระยะหนึ่ง และจากการศึกษาของเราได้พบว่า ระดับจิตสำนึกในการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับระบบการเมืองได้รับการยกระดับ ถึงระดับที่ชาวบ้านสามารถมีแนวความคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบของรัฐบาลต่อความอยู่ดี กินดีของตนได้ ดังนั้นการเพิ่มขึ้นของความรูสึกอยากมีอยากได้ ในสัดส่วนที่ไม่เหมาะสม อาจเป็นเสมือนระเบิดเวลาของระบบการเมืองที่เดียว

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้าน ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526

ภายหลังการนำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองของกิ่งอำเภอ^{๕๕}ก็ได้เข้ามาเยี่ยมเยียนชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งนี้ ด้วยทำที่เป็นมิตรอย่างสม่ำเสมอเกือบทุกครั้งที่มาในหมู่บ้านมักนำยารักษาโรคและเสื้อผ้ามามอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านในการเข้าและออกจากหมู่บ้าน หากพบชาวบ้านกำลังเดินอยู่ระหว่างทาง จะจอดรับ ส่งเสมอ นอกจากนั้นเวลาที่กิ่งอำเภอมิ่งงานเทศกาล หรือจัดมหรสพ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอ จะนำรถมารับเด็กวัยรุ่นและชาวบ้านที่อยากไปดู เข้าไปดูและกลับมาส่ง

"... เราเน้นให้คนของเรา เข้าหาชาวบ้านด้วยวิธีที่นุ่มนวล เพราะชาวบ้านเมื่อคิดถึงข้าราชการอยู่มาก วิธีที่ดีที่สุดคือเข้าทางคนเฒ่าคนแก่ เพราะธรรมเนียมแถบนี้เขานับถือคนเฒ่ามาก ถ้าคนแก่รักก็สบายมาก ผมเข้าไปก็ไปฝากตัวเป็นลูกเป็นหลาน แล้วค่อย ๆ ขยายผลออกไป ของแบบนี้ต้องใช้เวลาบ้าง... เมื่อมีโอกาสที่จะส่งเคราะห์ชาวบ้านแห่งนี้ได้ เราก็พยายามส่งเคราะห์เขาเป็นพิเศษ เพราะผมพิจารณาแล้วว่าหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ห่างไกล ล่อแหลมที่จะให้ฝ่าย ผกค. เข้ามาใช้เป็นฐานที่ตั้ง เหมือนอย่างที่เขาเคยทำได้มาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อเดือนก่อน จังหวัดส่งผ้าห่มนอนมาให้ 1,000 ผืน ผมได้แจกจ่ายให้ หมู่บ้านนี้ทุกคนคนละหนึ่งผืน เพราะเห็นว่า หมู่บ้านแห่งนี้เป็นเป้าหมายอันดับแรกที่จะต้องปฏิบัติการจิตวิทยา ดึงเอามาเป็นพวกเราให้ได้โดยเร็วที่สุด..."²⁷

ในการปฏิบัติการทางจิตวิทยาของฝ่ายปกครองนั้น ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ ได้วางแผนอย่างดี โดยวิเคราะห์บุคคลที่เคยเป็นที่สนใจ และเคยสนิทสนมกับผู้ปฏิบัติงานของ พคท. เช่น เด็กสาว 2 คน อายุ 20 ปี และอีกคนหนึ่งอายุ 18 ปี มีลักษณะเฉลียวฉลาดมากกว่าเด็กอื่น ๆ ในหมู่บ้านมีบุคลิกเป็นผู้นำ กลุ่มวัยรุ่นหญิงในหมู่บ้าน

²⁷ สัมภาษณ์ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ, 15 ตุลาคม 2526.

ส่วนใหญ่ชอบพอลัทธิอัสยาตัย²⁸ ได้เคยถูก "สหายนเนปจุน"(นามแฝง) ชักชวนให้เข้าไปรับการศึกษาวิชาการพยาบาลในป่า และร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ แต่เด็กสาวทั้งคู่มิยอมเล เพราะยังห่วงครอบครัวและกลัวความลำบาก เมื่อปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอ สิบทราบมาเช่นนั้น จึงได้พยายามแย่งชิงบุคคลเหล่านี้ โดยขอร้องให้ รับหน้าที่เป็นผู้ดูแล เด็กประจำศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของหมู่บ้าน ได้รับเงินเดือน ๆ ละ 400 บาท ทั้งสองคน

การเข้าถึงประชาชน ด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านเริ่มที่จะ รู้สึกผูกพันรักใคร่เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองทีละน้อย การเข้าถึงประชาชนในรูปแบบดังกล่าวมิ ได้เน้นให้มีการปฏิบัติเฉพาะเจ้าหน้าที่งานฝ่ายปกครองเท่านั้น หากแต่ปลัดอำเภอผู้เป็น หัวหน้าประจำกิ่งอำเภอยังได้เข้าไปที่ประชุมประจำเดือน ให้ส่วนราชการทุกแผนกการปฏิบัติ ตามแนวทางดังกล่าว อย่างสม่ำเสมออีกด้วย ซึ่งนโยบายดังกล่าว ได้รับการตอบสนอง ด้วยดีจากข้าราชการแผนกการต่าง ๆ เห็นได้จากคำสัมภาษณ์ดังนี้

"...เราออกไปเยี่ยมชาวบ้านบ่อยขึ้น โดยเฉพาะหมู่บ้านนี้ ตอนนั้นเราเข้าไปแทบทุก อาทิตย์ ผมอยู่ที่นั่นมาอย่างปีที่ 5 แล้ว ช่วงปี 22-23 (พ.ศ. 2522-2523) บอก ตรง ๆ ไม่อายละว่า เราไม่ค่อยได้เข้าไปหรอก รู้ว่าเข้าไปต้องเจ็บตัว อาจไม่ได้ ออกมาก็ได้ ...มันช่วยไม่ได้นะ ใครจะมาช่วยเราได้ถ้าเราถูกฆ่าตายหรือเจ็บตัว ...ตอนเข้าไปแรก ๆ เขาก็ยังไม่ค่อยเป็นมิตรเท่าไร มีวัยรุ่นบางกลุ่มมาพูดกวน เรา ขอร้องให้ขอเสื้อผ้า ขอทุกสิ่งทุกอย่าง บางทีรู้สึกว่าเขาไม่ได้อยากได้จริง ๆ หรอก แต่เขาต้องการกวนเราเล่น ...เขาบอกว่าเขาอยากจน อยากได้ แต่พอเรา เข้าไปบ่อยครั้งเข้า เดี่ยวนี้สบายมาก อยากเข้าไปเมื่อไหร่ก็ได้เลย ไม่ต้องกลัวอัน ตราาย"²⁹

²⁸บันทึกการสังเกตการณ์, วันที่ 16 ตุลาคม 2526.

²⁹สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลักคนหนึ่งในคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติ การพัฒนาชนบทระดับตำบล, 15 ตุลาคม 2526.

"ตอนนี้เราเข้าไปเยี่ยมเยียน เข้าไปทำงานในหมู่บ้านมากขึ้น แต่ก่อนบ้านนี้... เข้าไปได้ก็ต้องยิงกันทุกทีตอนนี้สถานการณ์ดีขึ้นมาก ชาวบ้านเริ่มเข้าใจเราในแง่ดีขึ้น เราเข้าไปได้สบายไม่เคยมีการเจ็บตัว"³⁰

"ช่วงนี้ออกบ่อยครั้ง อาทิตย์ละ 3 ครั้ง ยิ่งเคยเลย บางทีไปประชุมชาวบ้าน เรื่องการพัฒนา บางทีไปเที่ยวเล่นให้เขาอุ่นใจ เป็นงานมวลชนนะ...แต่ก่อนที่ผมจะมาอยู่ที่นี่เห็นเขาเล่ากันว่า จะไปหมู่บ้านแต่ละทีต้องใช้ อส. หรือไม่ก็ทหารคุ้มกันอย่างขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่ก็เลยไม่ได้ไป"³¹

แสดงให้เห็นว่า หลังจากที่ พลท. ยุติการปฏิบัติการในหมู่บ้านแห่งนี้แล้ว มีข้าราชการบางส่วนรู้สึกว่าเป็น ช่วงโอกาสที่เหมาะสมที่จะ เข้าไปทำหน้าที่ของคนในหมู่บ้านได้โดยปลอดภัยมากขึ้น และแสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเริ่มมีความรู้สึกในทางที่ดีขึ้นต่อข้าราชการ

พฤติกรรมที่เป็นเครื่องแสดงความรู้สึกรักใคร่ผูกพัน เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในระดับบริหารพื้นที่ปกครองนี้คือ ในช่วงที่ผู้วิจัย เข้าไปทำการเก็บข้อมูลในหมู่บ้านแห่งนี้ ปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอแห่งนี้ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปดำรงตำแหน่งนายอำเภอแห่งหนึ่งที่จังหวัดกาฬสินธุ์ ปรากฏว่ามีชาวบ้านที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนกว่า ร้อยละ 80 ของครัวเรือนทั้งหมดติดตามไปส่ง หลังจากเดินทางไปส่งปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้าประจำกิ่งอำเภอครั้งนั้นแล้ว หลายคนก็กลับมาจึงแสดงอาการอาลัยอาวรณ์อย่างลึกซึ้ง เช่น มีหญิงวัยกลางคนคนหนึ่งพูดกับผู้วิจัยว่า "...หัวหน้ากิ่งย้าย ข้อยกินข้าวบ่แซบ 3 มื้อ"³² (คำแปล: หัวหน้ากิ่งย้าย ฉันกินข้าวไม่อร่อยมา 3 วัน) นอกจากนั้น ยังมีชาวบ้านหลายคน ที่บ่นคิดถึงหัวหน้ากิ่งอำเภอให้ผู้วิจัยฟังอีกนับเป็นอาทิตย์

³⁰ สัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ 4 กระทรวงหลักคนหนึ่งในคณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล, 15 ตุลาคม 2526.

³¹ สัมภาษณ์ ปลัดอำเภอรับผิดชอบประจำตำบล, 15 ตุลาคม 2526.

³² สัมภาษณ์ หญิงวัยกลางคน มารดาของเด็กสาวที่เป็นผู้ดูแลเด็กเล็กของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กประจำหมู่บ้าน, 17 พฤศจิกายน 2526.

ความผูกพันรักใคร่ในตัวข้าราชการ ซึ่งถือเป็นผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมืองหรือเป็นจักรกลตัวย่อยของระบบการเมืองนั้น หาได้จำกัดอยู่เฉพาะปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอไม่ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ทุกครั้งที่ปลัดอำเภอเข้ามาเยี่ยมเยียนราษฎรในหมู่บ้าน ชาวบ้านจะออกมาพูดคุยเล่นด้วยเป็นประจำ เวลาจะกลับผู้เฒ่าผู้แก่ จะของฝากเป็นพวก ฟักแพงมาให้ แม้ปลัดอำเภอผู้นั้นจะปฏิเสธ เพียงใด ชาวบ้านที่ต้องการให้ก็จะยึดเยียดให้เอากลับไปจนได้ ผู้วิจัยได้ถามชาวบ้านผู้ที่นิยมชมชอบในตัวปลัดอำเภอผู้นั้นว่าชอบเขาเพราะเหตุใด ได้รับคำตอบว่า ชอบที่ปลัดผู้นั้นเอาของมาแจกให้ เช่น เสื้อผ้า ผ้าหมักกันหนาว นอกจากนั้นยัง เคยเอาหนังสือมาฉายให้ดูในหมู่บ้าน และถือว่าปลัดเป็นลูกเป็นหลาน³³

จากการสัมภาษณ์ พูดคุย และสังเกตพฤติกรรมของชนชั้นนำในหมู่บ้านและชาวบ้านทั่วไป ผู้วิจัยสามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจน 2 ประการคือ

1. โครงการส่วนใหญ่ที่ถูกระดมให้ดำเนินการในหมู่บ้านแห่งนี้ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2523-2526 ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่ชาวบ้านพอใจมาก เพราะก่อให้เกิดความสะดวกสบายแก่ชาวบ้านในการดำรงชีวิต

2. ชนชั้นนำในหมู่บ้าน และชาวบ้านทั่วไป มีความรักใคร่ ชอบพอกัน เจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลประจำกิ่งอำเภอเป็นอย่างมาก เจ้าหน้าที่เหล่านี้ ในทางรัฐศาสตร์ ถือว่าเป็นจักรกลที่นำเอานโยบายของฝ่ายการเมือง คือรัฐบาล หรือระเบียบกฎหมาย ที่ออกโดยรัฐสภาไปปฏิบัติให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนั้นจึงเป็น ผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมือง (political authorities) ประเภทหนึ่ง การความรักใคร่ ชอบพอ ไม่ว่าจะเป็นอุปนิสัย หรือการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ดังกล่าวก็ดี จึงถือเป็นการแสดงความไว้วางใจส่วนประกอบส่วนหนึ่งของระบบการเมืองอย่างชัดเจน

ประเด็นที่น่าสนใจหาคำตอบตามมาก็คือ การได้รับโครงการพัฒนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของตน อย่างมากมายในระยะเวลานั้นนั้น ได้ก่อให้เกิดความรู้สึกที่ดี หรือมีส่วนทำให้ความไว้วางใจต่อรัฐบาลสูงขึ้นหรือไม่ เพื่อพยายามหาคำ

³³บันทึกการสังเกตการณ์, 15 ธันวาคม 2526.

ตอบ ผู้วิจัยได้หาโอกาสสนทนากับชนชั้นนำทางการเมืองในหมู่บ้านแบบที่เป็นทางการ และแบบที่เป็นทางการ โดยชวนคุยถึงเรื่องโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้าน แล้วแก้งพูดลอย ๆ ว่า "รัฐบาลเขาก็หวังดีกับประชาชนเหมือนกันนะ" ปรากฏว่ามีปฏิกิริยาสนองตอบที่น่าสนใจ คล้ายคลึงกันจำนวนเกินกว่าครึ่ง ตัวอย่างดังนี้

"จึกแม่บ่มีคอกว่าหวังดี หรือว่าเห็นว่าเขาเคยเป็นหมู่บ้านคอมมูนิต เพื่อนกะเลยเอามาให้ เพราะว่าเพิ่นย่านเขาเป็นคอมมูนิตอีก"³⁴

(คำแปล : ไม่รู้จริงหรือไม่ที่ว่าหวังดี หรือว่าเห็นว่าเราเคยเป็นหมู่บ้านคอมมิวนิสต์ ก็เลยเอามาให้ เพราะเขากลับเราจะไปเป็นคอมมิวนิสต์อีก)

คำตอบที่ได้รับแสดงให้เห็นว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านส่วนหนึ่ง ยังมีส่วนเชื่อว่าสาเหตุที่รัฐบาลจัดสรรโครงการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้านแห่งนี้ เพราะรัฐบาลต้องการแก้ปัญหาการแทรกซึมของฝ่ายคอมมิวนิสต์ แม้ชนชั้นนำของหมู่บ้านที่ถูกสัมภาษณ์จะไม่ได้กล่าวออกมาตรง ๆ ว่า มีความรู้สึกอย่างไรกับรัฐบาล แต่จากคำพูดและน้ำเสียง อาจกล่าวได้ว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านเหล่านั้น ยังไม่แน่ใจนักว่าที่รัฐบาลจัดทำโครงการเหล่านั้น ในหมู่บ้าน เพราะหวังดีต่อประชาชน หรือเพราะต้องการแก้ปัญหาของรัฐบาลกันแน่ การที่ชนชั้นนำในหมู่บ้านเกิดความรู้สึกดังกล่าว อาจมีสาเหตุมาจาก การได้เคยรับฟังคำโฆษณาชวนเชื่อของฝ่าย พคท. ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ ก่อนที่ พคท. จะหมกคิทธิพลในหมู่บ้านซึ่งขณะนั้น (พ.ศ. 2523-2524) ฝ่ายรัฐบาลได้เริ่มนำโครงการพัฒนาต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้านแล้ว อีกประการหนึ่ง การตอบสนองข้อเรียกร้องของชนชั้นนำในหมู่บ้านในเรื่องต่าง ๆ ในช่วง พ.ศ. 2524-2526 ซึ่ง แตกต่างจากพฤติกรรมของฝ่ายรัฐบาลในอดีตอย่างมาก มีส่วนทำให้ชนชั้นนำในหมู่บ้านเหล่านั้น พยายามหาข้ออธิบายการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของรัฐบาล ดังกล่าว และข้ออธิบายที่ง่าย และน่าเชื่อถือที่สุดก็คือรัฐบาลกลัวว่าชาวบ้านจะเป็นคอมมิวนิสต์จึงต้องให้ในสิ่งที่ชาวบ้านขอ เพื่อเอาใจชาวบ้าน

³⁴สัมภาษณ์ กรรมการหมู่บ้านฝ่ายการคลัง, 17 ธันวาคม 2526.

ความไว้วางใจต่อระบอบการปกครองของชนชั้นนำในหมู่บ้าน

จากการพูดคุยกับชนชั้นนำในหมู่บ้านพบว่า บุคคลเหล่านั้น ไม่มีความรู้ในด้าน โครงสร้างและหน้าที่ของการปกครองระบบประชาธิปไตยเลย ประชาธิปไตยเป็นที่รู้จัก ในฐานะเป็นชื่อเรียกขานระบอบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านโดยทั่วไปมีความรู้สึกต่อคำ คำนั้นในทางที่ดี ทั้งที่ไม่รู้ว่าระบอบการปกครองดังกล่าว มีสถาบันทางการเมืองอะไรบ้าง แม้ชนชั้นนำของหมู่บ้านส่วนใหญ่จะทราบว่าในระบอบประชาธิปไตยมี ส.ส. เป็นตัวแทนของ ราษฎร แต่ในรายละเอียด และขั้นตอนการทำหน้าที่ของตัวแทนราษฎรนั้น ชาวบ้านไม่มีความรู้แต่อย่างใด เช่น ผู้วิจัยเคยสนทนากับผู้ใหญ่บ้านว่า "รู้จักการปกครองแบบ ประชาธิปไตยหรือเปล่า" ได้รับคำตอบว่า "อู๋" ผู้วิจัยถามต่อไปว่า "เป็นอย่างไรละ" ได้ รับคำตอบว่า "จึก" (ไม่ทราบ) ... อู๋แต่ว่ามี ส.ส."

การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่รู้จักกับคำว่าประชาธิปไตยนั้น ส่วนหนึ่ง เคยได้ยินจากคำ โฆษณาชวนเชื่อของ พคท. ทั้งนี้เพราะ พคท. ก็บอกกับชาวบ้านว่า "ต้องการให้มี ประชาธิปไตยที่แท้จริง" คำว่าประชาธิปไตยจึงเป็นคำที่ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่าย พคท. ใช้ เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อหากการสนับสนุน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงมีความพึงใจว่า ประชาธิปไตยจะต้องเป็นสิ่งที่ดี แต่ ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่าย พคท. ยังขาดการให้ความรู้แก่ ประชาชน ถึงกระบวนการของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

อย่างไรก็ตาม ในการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2526 พบว่าผู้มีสิทธิออก เสียงเลือกตั้งของหมู่บ้านแห่งนี้ ไปใช้สิทธิลงคะแนนสูงถึงร้อยละ 98.37 ซึ่งหากเป็นการ ไปใช้สิทธิด้วยความสมัครใจ ด้วยความสำนึกถึงคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย แล้ว เราก็จะสรุปได้ว่าชาวบ้านของหมู่บ้านแห่งนี้มีความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบอบ การปกครอง (political regime) ในระดับที่สูงมาก แต่จากการสอบถามชาวบ้านพบ ว่า การไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในอัตราที่สูงมากเช่นนี้ เกิดจากการระดม โดยการนำ รถมารับไปลงคะแนน และการตั้งรางวัลสำหรับหมู่บ้านที่สามารถชักชวนคนไปใช้สิทธิออก

เสียงเลือกตั้งได้มากที่สุด³⁵ ดังนั้นการไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งในจำนวนร้อยละที่สูงมากเช่นนี้ จึงมิได้เป็นเครื่องชี้วัดระดับความไว้วางใจและความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองตามทฤษฎีได้ แม้กระนั้นก็ดี อาจกล่าวได้ว่าการที่ประชาชนไปใช้ออกเสียงในอัตราที่สูงเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นว่า อย่างน้อยที่สุดประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน ก็มีได้มีความจริงเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ความไว้วางใจทางการเมืองต่อประชาคมการเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526

ดังที่ได้เคยวิเคราะห์ถึงความรู้สึกไว้วางใจของชนชั้นนำในหมู่บ้านต่อประชาคมทางการเมือง ในช่วงปี พ.ศ. 2519-2524 แล้วว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านแห่งนี้ ไม่มีความรู้สึกถึงผลดี ผลเสียของการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมืองไทย และไม่มี ความตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมือง ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่ตนเองไม่เคยได้รับประโยชน์จากชุมชนการเมืองไทยเลย แต่หลังจากที่โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นผู้นำ และผู้ประสานงานในการนำเอาโครงการพัฒนารูปแบบต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายต่าง ๆ ได้เข้ามาเยี่ยมเยียนหมู่บ้านแห่งนี้บ่อยขึ้น ได้มีส่วนเปลี่ยนแปลงความรู้สึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ของชนชั้นนำในหมู่บ้านอย่างมาก กล่าวคือ ชนชั้นนำในหมู่บ้านเริ่มรู้สึกว่า หมู่บ้านของตนได้รับการยอมรับจากรัฐบาล ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมือง และการเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมืองไทยนี้ มีผลดีต่อตนเองและหมู่บ้านของตนเองอย่างเห็นได้ชัดเจน เช่น ได้รับโครงการพัฒนาอันทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองดีขึ้น ได้รับความยอมรับนับถือให้แสดงความคิดเห็นในที่ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ดังคำสนทนาระหว่างผู้วิจัยกับกรรมการหมู่บ้านฝ่าย

³⁵ พฤติกรรมการเตรียมการเลือกตั้งเพื่อให้มีผู้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจำนวนมาก โดยใช้เทคนิควิธีการคล้ายคลึงกันของผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง พบได้ทั่วไป สนใจประเด็นนี้ศึกษารายละเอียดจาก ไพรัช เตชะเสถียร, "การออกเสียงเลือกตั้งในอำเภอป่าต้ว: ศึกษากรณีการไปออกเสียงเลือกตั้งในอัตราสูง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526).

การศึกษา³⁶ ถึงความคิดเห็นของเขาในช่วงเวลาก่อนที่รัฐบาลจะนำโครงการพัฒนา เข้ามาสู่หมู่บ้าน และความคิดเห็นในปัจจุบัน (ปีพ.ศ.2526) หลังจากที่หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลได้จัดป้อนโครงการพัฒนาจำนวนมาก เข้าสู่หมู่บ้าน คำสนทนาของชนชั้นนำในหมู่บ้านผู้นั้น สามารถยืนยันข้อสรุปข้างต้นในบางส่วนหนึ่งได้

กรรมการหมู่บ้าน : ...แต่ก่อนบ้านเราบ่มีหยั่งจิกอย่าง เสาคิดว่ เสาอยู่เทิงภู ใผลิม่าสนใจเสา

ฝ่ายการศึกษา : เสาสิทุกซ์ลียากปานใด ตอนที่พวกบ่าเห็น เข้ามาในหมู่บ้านนี้ เห็นก็ว่าบ่แม่น ว่าบ้านเสาอยู่เทิงภูรัฐบาลจึงไม่เหลียวแลเบิ่งความทุกซ์ความยากเสา แต่เป็นเพราะรัฐบาลบ่ดี... เห็นว่า เสาก็เป็นคนไทย แม้นเสาอยู่ไกลเข้าใต้รัฐบาลที่ตักต้องเบิ่งทุกซ์ เสาคือกัน (คำแปล : แต่ก่อนหมู่บ้านเราไม่มีอะไรสักอย่าง เสาคิดว่ เสาอยู่บนภูเสา ใครจะมาสนใจเรา เราจะทุกซ์จะยากปานใด ตอนที่พวกบ่า [พวกคอมมิวนิสต์] เข้ามาในหมู่บ้านแห่งนี้ เขาก็ว่า ไม่ใช่บ้านเราอยู่บนภูเสาแล้วรัฐบาลจึงไม่เหลียวแล ความทุกซ์ความยากเรา แต่เป็นเพราะรัฐบาลไม่ดี... เขาว่า เสาก็เป็นคนไทยแม้นว่าเราอยู่ไกลแค่นั้น รัฐบาลที่ตักต้องมาดูแลความทุกซ์ของเราเหมือนกัน)

ผู้วิจัย : แล้วทุกวันนี้ รัฐบาลนำเอาโครงการเข้ามาในหมู่บ้านอย่างมากมาย คิดว่ เป็นเพราะอะไร

กรรมการหมู่บ้าน : บ่จิก ... เพราะย่านเสาชี่เป็นคอมมิวนิสต์หรือกับบ่จิก... เสาอยู่แต่คุ่มอ้นเสา

ฝ่ายการศึกษา : ซำบายขึ้นหลายเดิบ ... หมู่เสาหลายคนคิดว่ เพราะหลวงย่านเสา เป็นคอมมิวนิตแต่ช้อยคิดว่ชี่เพราะอี่หยักก็ตักคือกัน... เพราะเฮ็ดให้หลวงเหลียวเบิ่งความทุกซ์ความยากของหมู่เสา... แต่ก่อนบ่เคยพอนหน้าเจ้านายจิกเทื่อ คุ่มอ้นนี้ นายมากันบ่วันแต่ละมื่อ มายามเสา มาร่วมประชุมนำเสาช้อยเสา เฮ็ดโครงการที่เสาอยากชี่ได้

³⁶ สัมภาษณ์ กรรมการหมู่บ้านฝ่ายการศึกษา, 14 พฤศจิกายน 2526.

(คำแปล : ไม่ทราบ... เพราะว่ากลัวเราจะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ก็ไม่ทราบ... เรารู้แต่ทุกวันนี้ เราสบายขึ้นมาก... พวกเราหลายคนคิดว่าเพราะหลวงกลัวเราจะเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ผมว่าจะเป็นเพราะอะไรก็เหมือนกัน... เพราะทำให้หลวงหันมาดูแลความทุกข์ความยากของพวกเรา... แต่ก่อนไม่เคยพบหน้าเจ้านายสักที ทุกวันนี้นายมาไม่เว้นแต่ละวันมาเยี่ยมเรามาพร้อมประชุมร่วมกับเรา ช่วยเราทำโครงการที่เราอยากจะได้)

และจากการพูดคุยกับคณะกรรมการหมู่บ้านคนอื่น ๆ อีก 3 คน ด้วยคำถามที่เหมือนกันนี้ ไม่พบว่าคำตอบที่ได้รับมีเนื้อหาสาระ แตกต่างจากคำตอบข้างต้นมากนัก

ประเด็นที่ชนชั้นนำเหล่านี้คิดว่าอาจเป็นเพราะรัฐบาลกลัวว่าหมู่บ้านของตนจะไปร่วมกับคอมมิวนิสต์ จึงหาทางป้องกัน โดยการให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ จำนวนมากแก่หมู่บ้าน นั้นย่อมแสดงว่า เขาเริ่มมีความรู้สึกว่รัฐบาลคำนึงถึง เอกภาพของประชาคมการเมืองไทย ที่จะต้องมีหมู่บ้านของเขา รวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งด้วย ที่สำคัญก็คือ เขาตระหนักว่าการที่รัฐบาลกระทำดีต่อพวกเขา นั้น เป็นการยอมรับว่า เขาก็เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมการเมืองไทย ซึ่งแม้จะอยู่ห่างไกลก็สมควรที่จะได้รับการดูแลจากรัฐบาลด้วย ปραกฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ชนชั้นนำในหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่ การรวมตัวในประชาคมการเมืองไทยเป็นผลดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและหมู่บ้านของตน ดังนั้น แม้จะไม่สามารถสรุปได้ชัดเจนว่ ชนชั้นนำในหมู่บ้านแห่งนี้มีความไว้วางใจต่อประชาคมทางการเมืองไทยมากน้อยเพียงใด แต่ก็กล่าวได้อย่างแน่ชัดว่ ระดับของความไว้วางใจต่อประชาคมทางการเมืองในช่วง ปี พ.ศ. 2525-2526 มีระดับสูงกว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2519-2524

จากการสังเกตการณ์ขณะผู้วิจัยทำการสอนหนังสือ ณ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กของหมู่บ้านและได้ใช้เวลาเป็นช่วงหนึ่ง สอนหนังสือแก่ชาวบ้านที่สนใจและอยากอ่านหนังสือได้ ซึ่งในจำนวนผู้สนใจเรียนหนังสือ จำนวน 17 คนนี้ จำนวนกว่าครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน (ช่วงเวลาที่ผู้วิจัยสอนหนังสือให้ชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่ อยู่ในช่วงเดือนตุลาคม 2526 ซึ่งยังไม่มื่ระเบียบกระทรวงมหาดไทย เรื่องการตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน) ได้มาร่วมเรียนหนังสือด้วย หลังจากสอนการสะกดตัวอักษรแล้ว ผู้วิจัยได้สอนให้อ่านเนื้อเพลงชาติ และห้ร้องเพลงชาติ ซึ่งสังเกตว่ชาวบ้านที่มาเรียนมีความตั้งใจที่จะห้ร้องเพลง

ชาติอย่างเอาจริงเอาจัง³⁷ แสดงว่าชาวบ้าน ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นชนชั้นนำในหมู่บ้าน เริ่มมีความรู้สึกผูกพันกับความรู้สึกเรื่องชาติ

นอกจากนี้ยังพบว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านหลายคนแสดงความนับถือองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยการแสดงออกทางวาจา ถึงความระลึกในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ได้ทรงช่วยเหลือชาวบ้านในหมู่บ้าน โดยทรงสร้างโรงงานผลิตอาหารสำเร็จรูป ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ทรงสร้างวัด ทรงทำโครงการประปানা้ำซับให้ ๆ ³⁸

ความรู้สึกจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของประชาคมการเมืองไทย เป็นจุดหนึ่งที่แสดงถึงความรู้สึกผูกพันและความรู้สึกไว้วางใจต่อประชาคมทางการเมืองได้อีกโสดหนึ่ง

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองของชนชั้นนำในหมู่บ้านในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526

ในช่วง ปี พ.ศ. 2526 ซึ่งเป็นช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านแห่งนี้ ผู้วิจัยได้พูดคุย และ เข้าสังเกตการณ์ การประชุมกรรมการหมู่บ้าน 2 ครั้งได้พบข้อสรุปว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านแห่งนี้ทุกคน มีความเชื่อมั่นอย่างสูงว่า ไม่ว่าพวกตนจะขออะไรจากทางรัฐบาล รัฐบาลจะต้องสนองตอบอย่างแน่นอน เพราะรัฐบาลกำลังต้องการจะเอาใจพวกตน เพื่อมิให้พวกตนเป็นคอมมิวนิสต์ ความรู้สึกในลักษณะดังได้กล่าวมาแล้วนี้ เป็นความรู้สึกว่าตนสามารถเรียกร้อง หรือกำหนดสิ่งทีรัฐบาลต้องทำได้ จึงเป็นความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองตามความหมายของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองที่มีระดับสูง ดังได้กล่าวมาแล้ว ปรากฏชัดเจนในการประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านกับปลัดอำเภอผู้รับผิดชอบประจำตำบลเนื่องในการเตรียมจัดงานวันออกพรรษาของหมู่บ้าน เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2526 ซึ่งปลัดอำเภอ

³⁷ บันทึกการสังเกตการณ์ วันที่ 25 ตุลาคม 2526.

³⁸ สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่า "นาม" (นามแฝง), 12 พฤศจิกายน 2526.

ผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ในวันที่ชาวบ้านนัดประชุมคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านพอดี ชาวบ้านจึงได้เชิญให้ปลัดอำเภอผู้มาอยู่ร่วมประชุม เพื่อเป็นที่ปรึกษาหารือด้วย ภายหลังจากการประชุมเรื่องการเตรียมงานวันออกพรรษาแล้ว ผู้ใหญ่บ้านก็ถือโอกาสนั้น ให้คณะกรรมการหมู่บ้านซักถามสิ่งที่สงสัยแก่ปลัดอำเภอ

ผู้ใหญ่บ้าน : หมู่เอาไฟ อยากรู้คือหยั่งหรืออยากให้เหยื่อหยั่ง ลองเสนอมาบ้าง เพราะนี่ถือเป็นโอกาสเหมาะ ที่ท่านปลัดได้มายามเราในเวลาที่เราประชุม ซักข้อสงสัยอื่นยังสงสัยได้ถามเพิ่มได้

(คำแปล : พวกเราใครอยากได้อะไร หรืออยากให้เราทำอะไรลองเสนอมาดู เพราะวันนี้ถือเป็นโอกาสเหมาะที่ท่านปลัดอำเภอได้แวะเยี่ยมเราในเวลาที่เราประชุม ซักข้อสงสัยอะไรจะได้ถามท่านได้)

กรรมการหมู่บ้าน : เรื่องการพัฒนานี้ดีครับ หมู่บ้านเราตอนนี้เจริญไปหลาย การไปมาหาสู่ก็สะดวกสบาย ถนนหนทาง แหล่งน้ำก็มี บ่แห่งบ่ขุดคือแต่ก่อนลีซาด กะขาดแต่เรื่องความแจ่มใสสว่างนี้แหละหมู่บ้าน เรายังไม่มีไฟฟ้างกลางคืนมีมิดมิดสนิทตา ผมอยากให้บ้านเรามีไฟฟ้าใช้ให้ได้ "ยุ่งเหยิงเหลือแหล่" (รุ่งเรือง เหลืองอร่าม)

(คำแปล : เรื่องพัฒนานี้ดีครับ หมู่บ้านเราเดี๋ยวนี้เจริญไปมาก การไปมาหาสู่ก็สะดวกสบาย ถนนหนทาง แหล่งน้ำก็มี บ่แห่งบ่ขุดเหมือนเมื่อก่อน จะขาดก็แต่เรื่องความสว่างนี้แหละ หมู่บ้านเรายังไม่มีไฟฟ้า กลางคืนมีมิดมิดสนิทตา ผมอยากให้บ้านเรามีไฟฟ้าใช้จะได้รุ่งเรืองเหลือแหล่)

ปลัดอำเภอ : ผมเห็นด้วยกับความคิดของ ... แต่ว่าการขอไฟฟ้านั้นมีอยู่ 2 แบบคือ แบบเสียเงิน กับแบบที่ได้ฟรี ๆ ถ้าเป็นแบบเสียเงินจะได้เร็ว แต่ถ้าเป็นแบบฟรี ๆ นี้ต้องใช้เวลานาน

กรรมการหมู่บ้าน : เขาอยากได้ไฟฟ้าแบบเร็ว ๆ แล้วก็ต้องเสียเงินเสียทอง

(คำแปล : เราอยากได้ไฟฟ้าแบบเร็ว ๆ แล้วก็ไม่ต้องเสียเงิน)

กรรมการหมู่บ้านคนอื่น ๆ : แน่น, แน่นแล้ว, เห็นว่า เรื่องอื่น
ยากกว่านี้หลวงยังให้ได้ แคะไฟฟ้าเป็นหยงหลวงสิให้ก็ได้

(คำแปล : ไซ้ ... ไซ้แล้ว, เห็นด้วย เรื่องอื่นยากกว่านี้หลวงยัง
ให้ได้* แคะไฟฟ้าเป็นอย่างไรหลวงจะให้ไม่ได้)

ปลัดอำเภอ : เอาละ ผมไม่แน่ใจว่าจะขอได้ แต่ก็พยายามเต็มที่ ขอให้
ทางเรานำโครงการเสนอผ่านสภาตำบลไปตามขั้นตอนก็แล้วกันเมื่อ
ถึงอำเภอแล้วผมจะหาทางช่วยเหลืออีกทางหนึ่ง

กรรมการหมู่บ้าน : ขอบคุณท่านปลัดหลาย หลาย แต่สิ่งจิงได้กะตาม ผมเชื่อว่าบ้าน
เขาต้องได้ไฟฟ้าแบบบ่เสียเงิน เพราะหลวงสมัยนี้เห็นบ่ถ่มบ่ปะ
ประชาชน (คำแปล: ขอบคุณท่านปลัดมาก แต่อย่างไรเสียก็ตาม
ผมเชื่อว่าบ้านเราจะต้องได้ไฟฟ้าแบบไม่เสียเงิน เพราะหลวงสมัย
นี้ท่านไม่ทิ้งประชาชน)

จากวิกฤติศรัทธาในพรรค และความขัดแย้งในโลกคอมมิวนิสต์ ประกอบกับการ
ประกาศนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ ของรัฐบาล ที่ 66/2523 ส่งผลให้
ผู้ร่วมขบวนการคอมมิวนิสต์ ทั้งสมาชิกพรรคฯ และแนวร่วมเป็นจำนวนมาก ออกมามอบตัวต่อ

* "เรื่องอื่น ๆ ที่ยากกว่านี้รัฐบาลยังให้ได้" ที่กรรมการหมู่บ้านกล่าวถึงตาม
ความเข้าใจของผู้วิจัยแล้ว เห็นว่า น่าจะหมายถึง โครงการบางอย่าง ซึ่งในความคิดของ
ชาวบ้านเห็นว่าเป็นสิ่งที่เหลือเชื่อ เช่น โครงการโทรทัศน์สาธารณะ เพราะเป็นหมู่บ้านที่
ไม่มีไฟฟ้าใช้ เมื่อกลไกของระบบการเมืองสามารถจัดหามาให้ชาวบ้านได้ดู ชาวบ้านจึง
เกิดความประทับใจอย่างมาก และพึงใจกับโครงการนี้เป็นพิเศษ (แม้ว่าราคาโทรทัศน์จะ
เพียง 7,000 บาท แต่ในความรู้สึกของชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ยากมากที่จะทำให้เป็นจริงได้).

ฝ่ายรัฐบาล ในฐานะ "ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย" จนทำให้ปฏิบัติการทั้งทางด้านการเมือง และการทหารของ พคท. ลดลงอย่างมาก และสิ้นสุดอิทธิพลในพื้นที่หมู่บ้านที่ทำการศึกษาก่อน ช่วงเวลาดังกล่าวเพียงเล็กน้อย คือในปี พ.ศ. 2523 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เริ่มที่จะนำ โครงการพัฒนาเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ และต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นปีที่ พคท. สิ้น สิ้นอิทธิพลในหมู่บ้านแห่งนี้อย่างสิ้นเชิงนั้น หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาล ได้ระดมการพัฒนา เข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้เป็นจำนวนมาก หน่วยงานต่าง ๆ ดังกล่าว มีทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโดยตรง หน่วยงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อความมั่นคง และโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นอกจากนี้ปลัดอำเภอผู้เป็น หัวหน้าประจำกิ่งอำเภอซึ่งรับผิดชอบปกครองบังคับบัญชาข้าราชการในกิ่งอำเภอ ยังได้ถือว่าเป็นนโยบายให้หน่วยราชการ ทุกแผนกการประจำกิ่งอำเภอให้ออกไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน ในหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งได้รับการปฏิบัติตามอย่างดียิ่ง

โครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ สามารถสร้างความพึงพอใจในความสะดวก สบายที่ได้รับ และการเข้าถึงประชาชนของข้าราชการ ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบใหม่ระหว่าง ชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้ทำให้ชาวบ้านทั่วไปเกิดความผูกพันรักใคร่เจ้าหน้าที่ของ ระบบการเมือง ทั้งที่เป็นข้าราชการ และเป็นเจ้าหน้าที่ประสานงานของโครงการอันเนื่อง มาจากพระราชดำริซึ่งประจำกิ่งอำเภอแห่งนี้ ความไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ของระบบ ซึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมือง ปรากฏชัดเจนมาก อย่างไรก็ตาม ความไว้วางใจต่อรัฐบาลซึ่งเป็นผู้มีสิทธิอำนาจทางการเมืองในระดับที่สูงขึ้น ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากช่วงที่ พคท. มีอิทธิพลในหมู่บ้านมากนัก ทั้งนี้เพราะชนชั้นนำในหมู่บ้านส่วนใหญ่ ยังแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ยังมีความคลางแคลงใจ ในเจตนาของรัฐบาล ที่เอาใจชาวบ้านด้วยการจัดสรรงบประมาณ จำนวนมากเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ จึงสรุปว่า ระดับ ความไว้วางใจทางการเมืองต่อรัฐบาลยังไม่มีระดับที่เปลี่ยนแปลงในทางที่สูงขึ้นอย่างเห็น ได้ชัดนัก

ในส่วนของความไว้วางใจทางการเมืองต่อระบบการปกครอง ในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 สรุปได้ว่า แม้ชาวบ้านจะไม่มีความรู้ ความเข้าใจถึง โครงสร้างหน้าที่ของ

ระบอบการปกครองในขณะนั้นมากนัก แต่จากการที่ชาวบ้านได้เคยผ่านประสบการณ์การเลือกตั้ง และการประชาสัมพันธ์การเลือกตั้งทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และการรณรงค์ให้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งจากเจ้าหน้าที่ของกิ่งอำเภอ ในช่วงก่อนการเลือกตั้งในปี พ.ศ. 2526 มีส่วนทำให้ชนชั้นนำในหมู่บ้านเริ่มเรียนรู้ถึงที่มาของรัฐบาลว่ามาจาก สส. ซึ่งต่างจากความรู้สึกในช่วงที่ พคท. มีอิทธิพลในหมู่บ้าน ซึ่งชนชั้นนำในหมู่บ้านหลายคน มีความคิด ความเชื่อตามที่ พคท. โฆษณาชวนเชื่อโจมตีรัฐบาล ว่าเป็นเผด็จการของนายทุน ชุนศึก ศักดินา อันเป็นการแสดงความไม่ไว้วางใจต่อฐานที่มาของอำนาจของรัฐบาล ซึ่งในอีกแง่หนึ่งก็คือ ระบอบการปกครองนั่นเอง นอกจากนี้ การที่ชาวบ้านไปออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 98.37 นั้น แม้จะเกิดการระดมของทางราชการก็ดี แต่ก็แสดง ว่าชนชั้นนำในหมู่บ้านและชาวบ้านทั่วไปก็มีได้ เป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบการปกครองที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น จึงสรุปว่า ชนชั้นนำในหมู่บ้านมีความไว้วางใจต่อระบอบการปกครองสูงกว่าในช่วงปี พ.ศ. 2519-2524

สำหรับความไว้วางใจทางการเมืองต่อประชาคมการเมือง สรุปว่า หลังจากการระดมฉีดป้อนโครงการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นนำในหมู่บ้านตระหนักชัดว่าตนได้รับประโยชน์จากการรวมเป็นส่วนหนึ่งในประเทศไทย ดังนั้น ระดับความไว้วางใจทางการเมืองต่อประชาคมการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 จึงสูงกว่าในช่วงปี พ.ศ. 2519-2524 ซึ่งในช่วงนั้นแม้ชนชั้นนำในหมู่บ้านเหล่านั้นจะรู้สึกว่าเป็นคนไทย แต่ก็ไม่เคยได้รับประโยชน์จากการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทย

ในส่วนของผู้ที่มีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองนั้นในช่วงปี พ.ศ. 2525-2526 ชนชั้นนำในหมู่บ้านมีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองในระดับที่สูงมาก สรุปได้จากการแสดงความเชื่อมั่นอย่างยิ่งว่าตนสามารถเรียกร้องต่อหน่วยงานของระบบการเมือง เพื่อให้จัดสรรงบประมาณ ดำเนินการโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้านได้ทุกโครงการ ทั้งนี้เกิดจากประสบการณ์ที่เคยร้องขอ และได้รับงบการสนับสนุน ในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา

โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่ถูกจัดป้อนเข้าสู่หมู่บ้านแห่งนี้เป็นจำนวนมากนั้น บางโครงการมีแนวโน้มว่าจะส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของหมู่บ้านแห่งนี้ ให้มีความเป็นสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นยังมีส่วนที่จะนำมาเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบดั้งเดิมมาเป็นส่วนของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ผลกระทบต่างๆ จากนโยบายของรัฐบาลที่มีแนวโน้มว่าจะเกิดขึ้น และข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะได้นำมากล่าวในบทที่ 5 ซึ่งเป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะต่อไป.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย